

U 502. broju časopisa Polja (novembar/decembar 2016) objavljena je priča Zorana Ćirića pod naslovom „Sve o tvojoj majci“. Nekoliko dana nakon što je broj postavljen na internet primili smo pismo jedne čitateljke (ime poznato redakciji) sledeće sadržine:

„Prilikom čitanja najnovijeg broja *Polja* primetila sam nešto što me je zbunilo. Naime, tekst Zorana Ćirića koji je objavljen pod nazivom ‘Sve o tvojoj majci’ zapravo predstavlja prevod i preradu (pre svega skraćivanje) jednog segmenta romana Marka Z. Danijelevskog, *House of Leaves (Kuća listova)*: radi se o jednom od apendiksa romana, ‘The Three Attic Whaldestoe Institute Letters’, pismima majke sinu. Nigde u elektronskoj verziji vašeg časopisa nisam pronašla nešto što bi upućivalo na ovu činjenicu niti na eventualni iskaz Zorana Ćirića koji bi objasnio umetničku intenciju ovakvog postupka. Ne znam da li je reč o nekoj vrsti umetničkog eksperimenta, ali verujem da bez navođenja izvora dobrom delu čitalaca može izmaći njegova intertekstualna priroda.“

U razgovoru sa piscem, utvrdili smo da se on koristio tekstem srpskog prevoda ovog romana koji je za izdavačku kuću „Plato“ 2005. godine uradio Aleksandar V. Stefanović. Zamolili smo Zorana Ćirića da objasni svoj poetički postupak i otkloni nastale nedoumice. U nastavku donosimo njegov tekst bez ikakvih izmena.

Redakcija časopisa *Polja*

MONTAŽA U AKCIJI I REAKCIJI

Dragi Alene, brižni uredniče i profesionalni saborče!

Ovo pišem isključivo zbog tebe (sarađujemo godinama), kao i zbog „prilježne čitateljke“, bez ikakve ironije ili osećanja povređene sujete ili potrebe da se – daleko bilo! – pravdam. A doista ne podnosim niti verujem u književna tumačenja, kritička objašnjenja, bilo kakva teoretisanja o činu pisanja (nije to čin, to je pogolema drama u bezbroj činova!). I zato, shvati ovo kao „fusnotu“ koju je poželela dobronamerna i očigledno prilično verzirana i pažljiva čitateljka. Iskreno mislim da ima pravo na to. Oduvek sam tvrdio da su u ovoj igri čitaoci ona nevinija strana, dok su pisci po definiciji negativci: ponekad opaki opsenari, ponekad đavolske šeprtlje. Kako god, pisac nikad nije nevin – i ne treba da bude, inače odoše sva spisateljska čudesa na sterilizaciju, koja po pravilu završava kastracijom.

Dakle, priča koju si objavio („Sve o tvojoj majci“) bazira se na odlomku iz romana „Kuća listova“ Marka Z. Danijelevskog. U pitanju su „Pisma iz Instituta Tri Atik Vvejestou“, koja „traju“ od 587. do 642. stranice. Pročitaj taj deo pa sam zaključi da li se radi o „bukvalnom prepisu“ (izraz koji si upotrebio u pismu). Nemam ništa protiv da mi priča funkcioniše kao „bukvalni prepis“ sve dok čitaoc ne ostavlja ravnodušnim, te da je neko/bilo ko smatra

„plagijatom“, ali to u ovom slučaju naprosto ne odgovara činjenicama, faktografskim i poetskim (ma šta ovo značilo).

Najpre, spomenuto „parče romana“ je daleko obimnije od moje priče, što znači da sam – s predumišljajem, svestan da činim „akademski zločin“ – i te kako *interveniso* u tekstu, a nikako ga bukvalno prepisao. Bukvalizam je smrtonosna metafora za svako mehaničko podražavanje života i smrti, ali „ready-made“ primeniti na tekst od pedesetak stranica – ne vidim u tome izazov, mogućnost bilo kakve subverzije, osim nihilističkog urušavanja koncepta autorstva i principa originalnosti. Jakako, originalnost ne postoji a kopija je nemoguća, ali koja je svrha bilo kakvog „eksperimenta“ ako ne napraviš novu, *svoju priču*, makar se u potpunosti sastojala od tuđeg materijala?

Dalje, „original“ ima epistolarnu formu: na početku svakog pisma stoji datum (prvo je napisano 28. jula 1982, a poslednje 3. maja 1989), i svako je potpisano („Mamica“, „Mama“, „Mati“, „P.“ i „Mmma“). Mentalno ruinirana žena, koja već u prvom pismu obznanjuje da se nalazi u duševnoj bolnici, obraća se sinu sa teško kontrolisanom ljubavlju i brigom, sve vreme ga moleći za oproštaj ili makar razumevanje bez obzira na to da li piše o svom nesrećnom slučaju, ili o mrtvom mužu, ili o upravniku bolnice. Pisma imaju naglašeno očajnički ton, histeričan, natopljen tugom i besom, turobnost se nepredvidljivo smenjuje sa vedrinom...

Želeći da postigne što sugestivniji efekat ludila, autor pribegava i čisto „grafičkim rešenjima“, pa tako imaš samo jednu reč „siguran“ i tanku neprekinutu liniju na sredini 634. stranice; ponegde se sinovljevo ime („Džoni“) mahnito ponavlja i ponavlja, kao i delovi rečenica („bio je to nesrećan slučaj“ ili „oprosti mi“); a neke pak stranice popunjene su nasumično razbacanim rečima – što me podseća na ono što se nekad zvalo „verbo-voko-vizuelna“ poezija (ili neko slično avangardno zezanje), koja se pisala 70-ih godina u AP Vojvodini i SR Sloveniji.

Suviše je vidljivo piščevo upinjanje da što upečatljivije (opipljivije?) opiše pomena stanja svesti, pa i ne čudi što se sve utapa u pretenciozni paradoks: pisanje žestokog intenziteta koje ne uspeva da kreira granične emocije. Štaviše, sve deluje napadno izveštačeno; enciklopedijski nabudžena konstrukcija. Da budem malo prizemniji, u ime uzvišene literature: Ne deluje nimalo uverljivo (niti umetnički opravdano) kada hospitalizovani višegodišnji duševni bolesnik piše preterano prefinjeno i pronicljivo; čak i kada uz škrgutanje ili mučninu „fantazira u mraku“ opet čini to na poetičan, elokventan način. Jedno su bleskovi ingenioznosti, a nešto sasvim drugo kilometarski, visoko intelektualizirani monolozi, nakićeni artifičijelnim glamurom, u kojima se spominju ličnosti iz različitih mitologija i književnih i filozofskih dela, poslovice na latinskom kao i poštapalice na španskom, francuskom, italijanskom; u kojima se citira Gete ili se sarkastično komentariše kako doktor pokušava da pacijentu objasni stanje pozivajući se na Emili Dikinson. Ne bih da zvučim cinično ili surovo, ali otkad je ovakva i ovolika samosvest postala simptom teške, „kliničke“ duševne rastrojenosti?

Dragi Alene, da bih potkrepio suvislost moje (čitalačke, ne teoretičarske!) „dijagnoze“, upućujem te na pismo od 8. maja 1997. (str. 620–623). Takođe, obrati pažnju na treći pasus na 597. stranici – previše je dugačak da ga ovde citiram. Samo taj deo je dovoljan da sruši u paramparčad bilo kakvu *iluziju verodostojnosti* majčinih pisama iz ludnice. A tek kada nešto kasnije naiđeš na ovakvo kazivanje: „Za sva ona pisma za koja sam ti rekla da sam ih

napisala, puna paranoje i svega, teško da sam ti i jedno napisala. Pet rizmi hartije i poštanskih maraka bile su čist plod moje mašte“. I kako da mi sva ta proizvoljna igrarija „imitiranja ludila“ ne počne da zaudara na trulo filozofiranje o smislu besmisla?

Ali, tokom dokoličarskog čitanja najednom sam naleteo na *nešto* što me je neočekivano zaintrigiralo, plašilo i privlačilo. U pismu od 14. oktobra 1984. majka se ovako obraća svom inače problematičnom sinu, lualici sklonom tučama, gnevnom buntovniku (što doznajemo iz više pisama jer sin ne prestaje da upada u svakojake nevolje): „Ti si jedno čudesno prisustvo koje će u godinama pred nama naučiti svet da ga voli“. Tog trenutka sam prepoznao Ćirićev usud i znao sam da ću ovaj komad prilično razbucane i, po meni, nevešto napisane literature iskoristiti za Ćirićevu spisateljsku misiju.

Bilo bi suviše ziheraški i predvidljivo da se pozivam na „cut-up“ metod, iako je Danijevski čitav svoj roman-kupusaru sačinio upravo na taj način, između ostalog previše neobavezno spajajući Barouza i Dostojevskog, i svesno brkajući Pinčona i nadrealističke kanone „automatskog pisanja“. Što je njegovo pravo i njegov legitimni postupak – kao što ništa manje legitiman nije moj postupak „stare dobre montaže“ kojoj sam podvrgao rečeni odlomak. I tako (radikalno?) promenio i kontekst i perspektivu pripovedanja i sam epilog.

Ovde je potrebna zanatska preciznost da bi poređenje „originala“ i „prepisa“ ostvarilo svoj cilj: Ćirićeva priča nema epistolarnu formu – u pitanju je niz kratkih, pomalo začudnih, emotivno nestalnih fragmenata koji su, za razliku od difuznog (najblaže rečeno) „originala“, delovi koherentne, zaokružene celine, uznemirujuće dvosmislene – u skladu sa delikatnošću patologije o kojoj se pripoveda. Primetno je, takođe, da Ćirić, i pored znatnog, selektivnog sažimanja, namerno ističe *neautentičnu viziju* ludila koja obeležava „original“. Zašto? Zato jer je to način da se čitalac Ćirićeve priče već nakon dve stranice spontano zapita: „Hm, čekaj malo, ovde nešto nije u redu... KO je *birao* ove zapise?“ A na to se, logikom drevne sumnje, nadovezuje još krucijalnije pitanje: „KO je, u stvari, *pisao* ove beleške, što liče na odlomke iz dnevnika nekog neprilagođenog, emocionalno oštećenog stvora?“ Dijabolični Ćirić priželjkuje da čitalac postavi to pitanje, jer se tu krije obrt koji nudi potpuno drugačiji rasplet. Kako se Ćirićeva priča razvija biva sve jasnije da je te beleške pisao – sin. Takva mogućnost kod Danijevskog ne postoji. Naime, nakon poslednjeg pisma, u njegovom romanu, sledi zvanični dokument koji je potpisao direktor Instituta a u kojem obaveštava sina Džona da je njegova mati izvršila samoubistvo, i uz izraze saučešća nudi mu različite novčane opcije u vezi sa sahranom.

U Ćirićevoj priči sin se – eto dramaturške začkoljice! – sveti majci, tražeći dovoljno jak razlog da izvrši samoubistvo. Preklinjanje već odlazeće majke na kraju zagrcnutog *ispovedanja njenih grehova* vrhunska je laž, ali i konačna sinovljeva pobeda u njegovom sumanutom pohodu na sopstvenu senku. O, svakako, Ćirić bolje od bilo kog drugog zna da je moj život prepun „papirnatih samoubistava“ – izveštio sam se u vršenju tog zeznutog obreda čija je svrha ne oprostiti onima koji te jedini smatraju svojim.

Šta to treba oprostiti ostaje nerešiva zagonetka jer kada jednom provalite/prihvataite da nije majka već sin onaj koji opsesivno, sa životinjskom energijom, opisuje stanja nemoći, poraza, skrhanosti, kao i događaje u kojima je on nedužna žrtva – više mu ne možete verovati, zar ne? Niko nije nevin, ponavljate misao koja, zapravo, *mene* opseda, i možda pokreće čitavo Ćirićevo pisanje. Naravno, to mi omogućava da se projektujem u lik sina koji

se proverenim, uvek bezbednim verbalizmom sveti majci iz razloga koji jesu bezumna, užasna misterija što u čitavom košmaru jedina prismrđuje na *istinsko ludilo*. Zar Ćirić nije mogao sve one jezive događaje da izmisli? Naravno da jeste – znam to jer mene majka nikada nije pokušala da uguši rukama ili ispeče. A u Ćirićevoj priči nema drugog junaka osim mene i moje mrtve majke (mrtav otac tek brižno treperi oko nas). Moja majka nikada nije boravila u ludnici. Ja takođe, čak ni u poseti nekom drugom.

Priznajem da je za mene kijavica jača metafora ljudskog udesa od šizofrenije. Pitajte Gogolja, ipak je on najveći ekspert za „zaumno“. A i razmislite zašto je Silvija Plat *onaj jedini* roman objavila pod pseudonimom... Verovatno su moji Bogovi i Učitelji učinili da me ludilo nimalo ne fascinira, niti je „psihijatrijsko bunarenje“ ikada igralo značajniju ulogu u bilo kojoj Ćirićevoj priči ili romanu. Nemam stomak za tako ekstremno realistične situacije, naročito kada ih treba „anatomski“ oživeti. Jednostavno, kao što ne pišem pripovesti u žanru „istorijskih rekonstrukcija“, tako nemam uopšte volju da opisujem morbidne spektakle (kako se inače doživljava bespovratni pad sa one strane svakog razuma). Valjda mi je zato tako zgodno legao spominjani odlomak – na stranu spisateljska traljavost, Danijelewski se ne boji da gotovo fizički uđe u ta iščašena stanja duševne patnje. I zbog toga zaslužuje poštovanje.

A kakvo tek poštovanje zaslužuje Edi Hinton, tragični velikan belog soula! Edi je *taj* koji je boravio u ludnici, više puta. Edi je mešao elektrošokove sa burbonima i imao podjednako problematičnu majku sa kojom je ratovao, prekidao svaki kontakt, pa kada mu je dojadilo da živi kao beskućnik, pomirio se i vratio u majčinu kuću, gde je i umro, ne prestajući do poslednjeg daha da komponuje veličanstvene pesme. Da, Edi je Sin iz Ćirićeve priče. Nisam želeo autobiografsku priču. Želeo sam priču o Majci i Sinu. Ta *čežnja* se pojavila ubrzo nakon što mi je umrla majka. Ćirić je skontao koja vrsta iskupljenja mi je potrebna, pa je ubacio Edija, našeg zajedničkog heroja, kojem je priča i posvećena. Otuda južnjački fluid, i spominjanje Alabame i njenih raspevanih varošica poput Florensa, Vernona, Tuskaluse, Masl Šuza... a ludnica u kojoj je smeštena Majka nalazi se u predgrađu Birmingema ili u okolini Mobajla.

E, sada je vreme, dragi Alene, da ti postavim jedno prostodušno (retoričko?) pitanje: Misliš li zaista da mi je bilo teško da u Ćirićevu priču ubacim neku od bizarnih, vrlo živopisnih epizoda iz Edijeveg života, kao i brojne aluzije na njegovu muziku. Pazi, govorim o umetniku koji je školski primer „ukletog genija“, poslednjem velikom pevaču južnjačkog soula, belcu koji je ufiksirao da mora da zvuči kao crnac i uspeo, po sveopštem mišljenju, da ostvari tu fiksaciju. Govorim ti o umetniku koji je čistio podove u muzičkom studiju u Mekonu, u Džordžiji, dok su u isto vreme njegove pesme snimali Areta Frenklin, Dasti Springfield, Persi Slejdz, Bobi Vamak. Govorim ti o briljantom gitaristi koji je svirao na antologijskim pločama samog krema ritma i bluza. Govorim ti o nekome koga je Bob Dilan zvao „moj soul brat“ i sa kojim je jednog zlatnog jesenjeg popodneva razmenio gitare nakon višesatnog džemovanja udvoje, na zadnjem tremu neugledne kućice negde na ivici Šefilda, gde su Edija, nakratko, smestili... Naslućuješ koliko tek tu ima „građe“ za Ćirićevo pisanije, zar ne? Zašto onda to nisam učinio i „nafilovao“ neubedljivo napisani odlomak iz romana Danijelewskog? Odgovor može biti samo jedan. Zato jer nisam osetio poriv da tako nešto učinim, a ja uvek sledim svoje instinkte. Oni su mi dali znak – i pobrinuli se da taj znak prepoznam!

– da Ćirićeva priča treba da ostane baš takva, sastavljena od rečenica koje ne liče na mene. Sada, dok ti „seciram“ moju utrobu, shvatam da je TO bio jedini način da izbegnem Edijevu sudbinu, za neko vreme...

Vidiš, dragi Alene, nije zalud od grdne raspisanosti umnoženi Ćirić godinama dumao: „Nema mistifikacije kao što je demistifikacija.“

A sad mi dozvoli da se zahvalim ništa manje dragoj čitateljki na minucioznom čitanju moje priče. Poštovana Neznanko, nisam imao nameru da dovedem u pitanje vaše stavove o književnosti, niti da branim svoje. To ne priliči nekome ko je uspeo u nameri da ga i svi drugi doživljavaju kao otpadnika, autsajdera i marginalca. Samo sam pokušao da budem iskren – ne želim da pomislite da sam beskrupulozni književni parazit ili jeftini provokator. Ovo je moj način i ne umem drugačije, ili barem hoću da verujem da tako stoje stvari. A „prepisivanje“? Ima li čistijeg izraza slobode? Ne znam, ne razumem se mnogo u slobodu, i nisam opterećen takvim mislima. Pokušajte da me shvatite, onako, čisto ženski: Celog života prepisujem tog nepodobnog klasika Ćirića, pa što onda ne bih, u trenucima predaha, nekog psihodeličnog postmodernistu koji, izgleda, stvarno veruje u citatnost, fingiranje dokumentarizma i umetničku autodestrukciju. WHY NOT?

Ostajte mi u zdravlju i veselju!

Magični Ćira, bez ostatka